

GICZI ZSOLT

Haypál Benő, a „bibliás szabadkőműves” református lelkész

Benő Haypál, minister of the Reformed Church and “the Freemason with a Bible”. Benő Haypál lived from 1869 to 1926. From 1896 until his death, he was the minister of the Calvinist community of Buda, one of the congregations of the Hungarian capital. He was an excellent preacher and became well-known and respected all over the country. During his chaplaincy, the newly established congregation developed considerably. Haypál became a Freemason in 1903. In 1911, he participated in the foundation of the Sas (Eagle) masonic lodge and was its leader, its Prime Master for many years. In 1912, he published a volume entitled “A Freemason with a Bible”, which included five speeches that he gave at freemasonic events. The speeches prove that he could match his devout Christian faith with his activity as a freemason.

Keywords: Parish of the Reformed Church in Budapest – Buda, the Age of Dualism, church history, Benő Haypál, Hungarian history, Reformed Church of Hungary, Masonic Grand Lodge of Hungary, Protestantism, Sas (Eagle) Lodge, freemasonry

1915. március 27-én Budán, a mai Szilágyi Dezső téren, a református lelkészi hivatalban egy esküvőre került sor. A szertartáson Haypál Benő lelkész Ady Endre és az irodalomtörténetbe Csinszkeként bevonult Boncza Berta házasságát áldotta meg.¹ Alig négy évvel később, 1919. január 29-én Haypál már Ady temetésén végezte az egyházi szolgálatot.² A két esemény érdekessége tanulmányom szempontjából az, hogy mind a lelképásztor, mind a híres költő szabadkőműves volt. A következőkben Haypál egyházi és szabadkőművesi tevékenységének néhány fontos elemét ismertetem. Ennek során főként arra a kérdésre keresem a választ, hogyan tudta keresztény hitét és lelkészi voltát összeegyeztetni szabadkőművességével.

Haypál Benő 1869. január 23-án született Pakson. Gimnáziumba Bonyhádon, Gyöngön, Nagykőrösön és Pozsonyban járt. 1888-ban érettségizett, majd a budapesti Református Teológiai Akadémia hallgatója lett. Teológiai tanulmányait 1892-ben fejezte be. Ezt követően Dunapatajra, később Budapestre ment segédlelkész. 1896-ban választották meg a fővárosi reformátusok újonnan szervezett budai egyházközösségének első önálló lelkészévé.³ Beiktatása 1896. március 29-én, virágvasárnapon történt meg a gyülekezet ekkor elkészült temp-

¹ Péter 2007, 311.

² Ady Endre temetése. 1919. január 30. 4–5.

³ Zoványi 1977³, 244.

lomának felavatási ünnepségén.⁴ 1926. május 16-án bekövetkezett haláláig Haypál a Faze-kas (1903-tól Szilágyi Dezső) téri református egyházközség lelkipásztora maradt.⁵

Az általa viselt egyházi rangokat tekintve Haypál Benó nem futott be nagy karriert a református felekezetben. Nem lett belőle se esperes, se püspök. Legmagasabb tisztségét akkor érte el, amikor 1917-ben a Dunamelléki Református Egyházkerület egyik tanácsbírájává választották.⁶ Közismertsége és megbecsültsége azonban vetekedett a korszak református egyházi vezetőinek ismertségével és népszerűségével. Ebben széles körű műveltsége és kiváló igehirdetői képessége mellett szerepet játszott közéleti aktivitása és kiterjedt társadalmi kapcsolatrendszere. A kormányfőket adó Tisza család tagjait ugyanúgy jól ismerte, mint Bánffy Dezső miniszterelnököt vagy Darányi Ignác földművelésügyi minisztert. A liberális politikai és kulturális elit sok más jelentős személyiségével szintén jó viszonyt ápolt. Amikor pedig kormányzóvá választását követően a konzervatív Horthy Miklós beköltözött a budai várpalotába, akkor ő és fiai – a fővárosi református egyházigazgatási beosztás szerint – a Haypál által vezetett egyházközség tagjai lettek.⁷

Haypál egyházi szolgálata nem merült ki az istentiszteletek és a lélekemelő igehirdetések vagy előadások tartásában. Fáradhatatlanul munkálkodott gyakorlati téren is. Gyülekezetépítő munkájának nagy része volt abban, hogy az egyházközség új épületekkel és intézményekkel gyarapodott. Ezek között volt a budai gyülekezethez kötődő gyermekvédő egyesület, a Nagypénteki Református Társaság budaörsi árvaháza, ahol 50–70 növendékről gondoskodtak.⁸ A lelkész szívügyének tartotta a szegény, züllés veszélyének kitett fiatalok megsegítését. Szabadkőműves kapcsolatait is eredményesen használta fel a társaság tevékenységének népszerűsítésére és az egyházi gyermekvédelmi munka anyagi alapjainak bővítésére.⁹

Haypál Benó teológiai és politikai téren egyformán liberális elveket vallott. Szabadelvű meggyőződését harmonikusan össze tudta egyeztetni őszinte keresztény hitével. Ezt a tényt alátámasztják Csikesz Sándor, a neves református teológiai tanár szavai, aki 1929-ben azt írta, hogy Haypál híveit és igehirdetéseinek hallgatóit „a liberális demokrácia »világából« az örökkévaló Szeretet és Ige forrásai felé lebilincselő kedvességgel kézen fogva vezető” lelkipásztor volt.¹⁰ Hitt abban, hogy az egyházak közéletben betöltött szerepe összhangba hozható a társadalmi és civilizációs átalakulással. Ennek érdekében szükségesnek tartotta saját vallási közössége megújulását. Erre kiváló lehetőségnek látta az őszirózsás forradalom következtében kialakult helyzetet. 1918. november 15-én a változást akaró egyházi személyek megalakították az Országos Református Tanácsot, amelynek elnökévé Haypál Benót választották meg.¹¹ Átfogó programot fogalmaztak meg, és Haypál szerkesztésében *Új Reformáció* címmel az egyházi reformokat támogató lapot adták ki.¹² Azonban a Tanács-

⁴ K. Á. 1896, 218–219.

⁵ Nagy 2006, 524.

⁶ A dunamelléki ref. egyházkerület. 1917. október 7–14. 291.

⁷ Nagy 2006, 526–527.

⁸ Géra 2017, 83.

⁹ Uo.

¹⁰ Csikesz 1929, 364. Az idézetekben az olvashatóság és az érthetőség megkönnyítése miatt a régies alakokat a megváltozott helyesírási szabályoknak megfelelően írtam át. Ezek a javítások az eredeti szövegek értelmét nem változtatták meg.

¹¹ Tengely 2011, 387.

¹² Az Új Reformáció. 1919. január 12. 14.

köztársaság hatalomra jutása véget vetett a tanács működésének. 1919. április 27-ét követően az *Új Reformáció* se jelent meg.¹³ Haypál elhatárolódott a bolsevik diktatúrától, és átmenetileg visszavonult a közszerepléstől. Az 1920-as évek megváltozott politikai környezetében szilárdan hű maradt liberális álláspontjához. Ezt mutatja, hogy csatlakozott az 1921 februárjában megalakult Polgárok és Munkások Szövetségéhez, amely a kormányzati és társadalmi rendszer demokratizálását tűzte ki céljául.¹⁴ Az 1924 novemberében létrehozott Országos Szabadelvű Klub választmányának szintén tagja volt.¹⁵

Liberális gondolkodása részét képezte, hogy támogatta a politikai reformokat, köztük a választójog kiterjesztését és titkossá tételét. Elutasította az antiszemitizmus minden megnyilvánulását. Haladó elveket vallott a nők társadalmi szerepvállalásáról. Nem volt véletlen, hogy 1913-ban, amikor Budapesten tartották a nők választójogi világkongresszusát, az esemény szervezői Haypált két beszéd megtartására kérték fel. Ezeket kiadták nyomtatásban *A nők jogáért* címmel.¹⁶

Haypál elkötelezett híve volt a béke ügyének. Már az első világháborút megelőző években rendszeresen részt vett békerendezvényeken. A nagy viláégés idején több egyházi beszédében hangoztatta békevágyát. Különösen megerősödött benne az országok mielőbbi békés megegyezésének óhaja azt követően, hogy egyik fia 1916. május végén hősi halált halt az olasz fronton.¹⁷ A fegyveres harc befejezését sürgető megszólalásait *Halk szó a viharban* című füzetében jelentette meg.¹⁸ Ugyanakkor gondolt a harctéren küzdőkre és szenvedőkre is. Számukra *Református Katonák Lapja* elnevezéssel szerkesztett lelki támaszt nyújtó kiadványt. Következőes békepárti megnyilvánulásai eredményeként a magyarországi szabadkőművesek több fontos megbízatást adtak Haypálnak. Így például 1915 szeptemberében felkérték, hogy legyen egyik az Állandó Béke Magyar Bizottságában a hazai szabadkőműveséget képviselő két személynek.¹⁹ 1917. október 14-én pedig magyar részről ő volt jelen a berni szabadkőműves békeértekezleten.²⁰

Haypál Benő egyházi munkássága mellett jelentős volt a szabadkőművességben kifejtett tevékenysége. 1903-ban csatlakozott a szabadkőműves mozgalomhoz.²¹ Először a Galilei páholy gyűléseit látogatta, később a Hajnal páholy tagja volt. 1911-ben tizenöt szabadkőműves testvérrel együtt megalapította a Sas páholyt, amelynek egy év megszakítással előljárója, azaz főmestere volt 1919-ig.²² Pályafutása magasabbra ívelt a szabadkőművesek között, mint a református egyházban. Az 1910-es években széles körben ismert, nagy tekintélyű vezető lett a királyi művészet művelői között. Ezt bizonyítja, hogy főszónoka volt a hazai szabadkőművesek országos szervezetének, a Magyarországi Symbolikus Nagypáholyának.²³

¹³ Bolyki – Ladányi 1999, 26.

¹⁴ L. Nagy 1980, 38.

¹⁵ L. Nagy 1980, 133.

¹⁶ Haypál 1913.

¹⁷ Hősi halált halt. 1916. június 11. 19.

¹⁸ Haypál 1917.

¹⁹ dr. Berényi 2002, 19.

²⁰ dr. Berényi 2002, 22.

²¹ Barcsay – Palatinus 1921², 127.

²² dr. Dömölki 2017, 301–302, 349.

²³ dr. Berényi 2002, 22.

Az, hogy a budai reformátusok lelkipásztora aktív szabadkőműves tevékenységet folytatott, egyáltalán nem volt kivételes jelenség a dualizmus idején. A hazai protestáns egyházak alacsonyabb és magasabb tisztségeiben levő lelkészei és világi irányítói, valamint teológiai tanárai nagy számban kapcsolódtak be a szabadkőművességbe. Erre vonatkozóan egyetlen példát említek. A Hajnal páholyban Haypál együtt munkálkodott Józán Miklós lelkésszel, aki később az erdélyi unitáriusok püspöke lett.²⁴ Azon kívül, hogy mindketten a testvéri lánc tagjai voltak, személyesen is baráti kapcsolatot ápoltak egymással.

A korabeli szabadkőművességnek két fő irányzata volt. Az egyik az angolszász reguláris, a másik a francia (másként latin) irreguláris. Az angolszász ág a csatlakozóktól régóta megkövetelte a vallásos hitet, bár nem firtatta a konkrét felekezeti hovatartozásukat. A páholyokban pedig tiltotta a politizálást. Ezzel szemben a francia változatban a 19. század második felében radikalizálódás zajlott le. Eluralkodott benne az ateista szemlélet, és egyre határozottabban a politizálás útjára lépett. A 19. és a 20. század fordulójától a magyarországi szabadkőművesek körében jelentkezett a korábbi szokásokat megtagadó, radikális francia irányzat hatása.²⁵ Ezzel azonban sok páholytag szembefordult. Köztük volt Haypál Benő is. Elítélte, és károsnak tartotta a szabadkőműves hagyományokat megsértő, egyre szélsőségesebben politizáló és az istenhittől eltávolodó társai tevékenységét. Ezt az álláspontját több alkalommal kifejezte.

1912-ben Paulus álnéven kiadott *Bibliás szabadkőműves* című könyvecskéjében Haypál ismét kiállt a régi szabadkőműves elvek betartása mellett, kiemelve az Istenbe vetett hit fontosságát.²⁶ Erre a műre utal tanulmányom címe. A könyv öt beszédet tartalmaz, amelyeket a magát bibliás szabadkőművesnek nevező szerző a szövetség rendezvényein mondott el. Megjelentetésük fő okaként az utóhangban azt jelöli meg, hogy olvasóinak be akarja bizonyítani, hogy a szabadkőművesség nem ellensége a kereszténységnek.²⁷ A szónoklatok között van olyan, amelyik Keresztelő Szent Jánosról szól, akit az angolszász irányzatban a szabadkőművesek újszövetségi példaképének tekintenek. Egy másik az országok és nemzetek közötti béke fontosságát hangsúlyozza. A harmadik a munkáskérdéssel foglalkozik. A negyedik az alsópapság helyzetének bemutatásán keresztül kritizálja a katolikus egyházban akkoriban tapasztalható visszasságokat.

Az ötödik beszéd – amely a kiadványban első fejezetként szerepel – a következő címet kapta: *A hit, a tudomány és a haza szabadkőműves világitásban*. Ez 1911. október 21-én hangzott el a Sas páholy ünnepi ülésén.²⁸ Ebben az eszmefuttatásában Haypál azt hangoztatja, hogy a vallásos hit és a szabadkőműves szellemiség összeegyeztethető. Erre vonatkozóan megállapítja: „A szabadkőműves progresszív iránynak az élő hit és tiszta vallás csak serkentője lehet, mert mikor a szabadkőműves a világegyetem nagy építőmesteréről, az Istenről beszél: az önzetlen munka, a megbocsátó jóság, az áldozó szeretet, az igaz bölcsesség, az egyenes erő, az életet megszentelő szépség okfejtéséről szól és e felé halad.”²⁹ Majd ehhez hozzáfűzi azt, ami számára az őszintén megélt hit legfontosabb gyakorlati követke-

²⁴ dr. Dömölki 2017, 302–303.

²⁵ Jászberényi 2005, 16–20, 96–99.

²⁶ Paulus [1912].

²⁷ Paulus [1912], 93.

²⁸ A Sas páholy centenáriuma 2011, 32.

²⁹ Paulus [1912], 10–11.

ménye: „A mi vallásunk az emberszeretetet vallása.”³⁰ Rámutat arra, hogy az igazi kereszténység nem az egyházi dogmák formális elfogadásából áll, hanem az ember belső lelki értékeinek kiteljesítéséből. Ez utóbbi pedig a szabadkőművesek fő célja is. Ezt így fogalmazza meg: „Nehéz, de dicsőséges és lényéhez méltó feladat vár a szabadkőművességre. Meg kell értetnie a világgal, hogy hinni nem egyjelentőségű azzal, hogy az ember igaznak vallja azt, amit az egyház tanít, csak azért, mert az egyház tanítja. Más, értékes erő a hit. Nem külső kényszernek reánk diktált uralma, hanem a remélt dolgoknak valósága s a nem láthatóknak mutatója. Nem jelkép gyanánt akarjuk őrizni a bibliát szentélyünk oltárán, hanem táplálni kívánjuk belőle a lelkünket.”³¹

Haypál Benő világosan és egyértelműen megvallja Istenbe vetett hitét. Ugyanakkor szükségesnek tartja a keresztény egyházak hibáinak feltárását és azok kijavítását. Hangoztatja, hogy a torzításoktól mentes hit és a becsületesen művelt tudomány nem egymás ellenségei, hanem segítői. A királyi művészettel ismerkedők számára mindkettő fontos, és támogatást ad az egyén és a társadalom jobbításáért végzett munkálkodásukban.

A beszéd címében szereplő harmadik kulcsszó a haza. Haypál elismeri, hogy a szabadkőművesek az egész emberiség üdvét kívánják szolgálni, de szerinte ez nem áll ellentétben saját közösségük, nemzetük boldogulásának és fejlődésének elősegítésével. Ezzel kapcsolatban kijelenti: „A szabadkőművesség egyetemes emberi célt lát ugyan maga előtt, de ezt a célt híven csak az munkálja, aki abban a körben, amelyben él, lelkiismeretesen tölti be feladatát.”³² Ezért a Sas páholy főmestere a hazaszeretetet olyan nemes érzésnek tartja, amely gyarapítja a szabadkőműves erényeket. Nyomatásban megjelent beszédeiből egyértelműen kiderül, hogy számára a szabadkőművesség nem ellenfele, hanem szövetségese a tiszta és nemes vallásosságnak és hazafiasságnak.

Haypál Benő művével kapcsolatban egyházi részről több reagálás született. Ezek közé tartozott Szelényi Ödön könyvismertetése, amely a Magyar Protestáns Irodalmi Társaság folyóiratában, a *Protestáns Szemlében* jelent meg 1913 tavaszán. Szelényi – aki evangélikus teológiai akadémiai tanárként maga is szabadkőműves volt – elismerő hangon méltatta Paulus beszédeit. Írásában végig a Haypál által használt álnév szerepelt. Gondolatmenetét a következő szavakkal zárta le: „Nagy köszönettel tartozunk Paulusnak erős meggyőződésből fakadó és sok költői és szónoki lendülettel előadott fejtegetéseirért. Bárcsak minél több Paulus akadna a szövetségben, ezektől ugyanis nincs miért tartaniuk a haladni akaró egyházaknak.”³³

Egészen másként vélekedett Haypál Benő szóban forgó beszédeinek tartalmáról Bernát István. A Kálvin Szövetség tekintélyes vezetőjének cikkét a *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap* 1913. június 29-i számában olvashatták az érdeklődők. Bernát úgy látta, hogy Paulus kísérlete a keresztény hit és a szabadkőművesség radikalizálódó eszméinek összeegyeztetésére kudarcot vallott. Ugyan ő se nevezte néven Haypált, de utalt annak lehetőségére, hogy a *Bibliás szabadkőműves* szerzője protestáns egyházi tisztségviselő. Bernát eszmefuttatását így fejezte be: „Szelényi Ödön dr. nagy köszönettel adózik Paulusnak erős meggyőződésből fakadó fejtegetéseirért. Mi nem foglalhatunk helyet a köszönetet mondók sorában. Szerintem egyházunk és nemzetünk jövőjét nem a szabadkőművesség eltorzított tanításaihoz való

³⁰ Paulus [1912], 11.

³¹ Paulus [1912], 14.

³² Paulus [1912], 20.

³³ Dr. Szelényi 1913, 278.

ragaszkodás, nem a 400 éves hagyományok megtagadása, hanem a régi, egyszerű és becsületes ragaszkodás a jóhoz és a tisztesshez – fogja csak biztosítani.”³⁴

Haypál Benő az öt erő későbbi bírálatok ellenére is hű maradt a *Bibliás szabadkőműves* című beszédgyűjteményében megfogalmazott elveihez. Változatlanul úgy érezte, hogy Krisztusba vetett hitét eredményesen össze tudja egyeztetni a szabadkőművesség hagyományos eszméinek követésével. Fáradhatatlanul végezte áldott egyházi szolgálatát és vezette a Sas páholy szabadkőműveit, ameddig lehetett. A magyarországi szabadkőművesség működését ugyanis 1919-ben a Tanácsköztársaság kormánya betiltotta. A bolsevik diktatúra bukása után, 1920-ban a Horthy-rendszer állami vezetése a betiltást újra kimondta.

Bibliográfia

Források

- A dunamelléki ref. egyházkerület = A dunamelléki ref. egyházkerület. (sz. n.) *Sárospataki Református Lapok* XIII. évf. 1917. október 7–14. 40–41: 291.
- Ady Endre temetése = Ady Endre temetése. (sz. n.) *Budapesti Hírlap* XXXIX. évf. 1919. január 30. 26: 4–5.
- Az Új Reformáció = Az Új Reformáció. (sz. n.) *Dunántúli Protestáns Lap* XXX. évf. 1919. január 12. 2: 14.
- Barcsay – Palatinus 1921² = Barcsay A. – Palatinus J.: *A szabadkőművesség bűnei. Egy vidéki páholy titkai. A Magyarországi Symbolikus Nagypáholy védelme alatt működött páholyok tagjainak névsora*. 2. kötet. Budapest.
- Bernát 1913 = Bernát I.: Hitünk jövőjéért. *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap* 56. évf. 1913. június 29. 26: 405–406.
- Csikesz 1929 = Csikesz S.: Szabó Imre: „Íme, a Magvető kiméne vetni...” Előadások, prédikációk, bibliamagyarázatok. *Theologiai Szemle* 5/4–6: 364–375.
- Dr. Szelényi 1913 = Dr. Szelényi Ö.: Paulus: Bibliás szabadkőműves. *Protestáns Szemle* 25/4: 275–278.
- Haypál 1913 = Haypál B.: *A nők jogáért. Két beszéd*. Budapest.
- Haypál 1917 = Haypál B.: *Halk szó a viharban. Egyházi beszédek*. Budapest.
- Hósi halált halt = Hósi halált halt. (sz. n.) *Világ* VII. évf. 1916. június 11. 162: 19.
- K. Á. 1896 = K. Á.: A budai új ref. templom fölavatása. *Vasárnapi Újság* 43. évf. 1896. április 5. 14: 218–219.
- Paulus [1912] = Paulus [Haypál B.]: *Bibliás szabadkőműves*. Budapest. É. n.

Szakirodalom

- A Sas páholy centenáriuma 2011 = *A Sas páholy centenáriuma. A Magyarországi Symbolikus Nagypáholy védelme alatt dolgozó törvényes és tökéletes Sas páholy centenáriumi kiadványa*. [Budapest].

³⁴ Bernát 1913, 406. Bernát István az idézetben szereplő „400 éves hagyományok” említésekor az akkor csaknem négy évszázada elindult reformáció tanítására és gyakorlatára utalt. Bernát cikkére Haypál már saját nevének használatával válaszolt a *Protestáns Egyházi és Iskolai Lapban*. Ezzel sajtóvita bontakozott ki a szabadkőművesség egyházi megítéléséről. Ennek ismertetésére tanulmányomnak a kiadó által megszabott terjedelmi korlátai miatt itt nem tudok kitérni.

- Bolyki – Ladányi 1999 = Bolyki J. – Ladányi S.: A református egyház 1918–1948 között. In: *A Magyarországi Református Egyház története 1918–1990. Tanulmányok*. Szerk. Barcza J. – Dienes D. Sárospatak, 7–100.
- dr. Berényi 2002 = dr. Berényi Zs. Á.: A magyar szabadkőművesség béke-kísérletei. In: *Trianon és a Szabadkőművesség. Dokumentumok, tanulmányok*. (Szabadkőműves füzetek 1.) Szerk. Márton L. H. n. 19–57.
- dr. Dömölki 2017 = dr. Dömölki J.: „A népért, a sötétség ellen, az igazsággal!” *A szabadkőműves szövetség magyar nyelvű irodalmának kalauza és bibliográfiája 1786–2017*. Budapest.
- Géra 2017 = Géra E.: A Budapest–Budai Református Egyházközség története a második világháború előtt. *Valóság* 60/ 2: 78–85.
- Jászberényi 2005 = Jászberényi J.: *A magyarországi szabadkőművesség története*. H. n.
- L. Nagy 1980 = L. Nagy Zs.: *Bethlen liberális ellenzéke. (A liberális polgári pártok 1919–1931)* Budapest.
- Nagy 2006 = Nagy Zs.: Haypál Benő, a budai gyülekezet első lelkésze. In: *Reformátusok Budapesten. Tanulmányok a magyar főváros reformátusságáról*. 1. kötet. Szerk. Kósa L. Budapest, 523–527.
- Péter 2007 = Péter I. Z.: *Ady és Csinszka. Egy másik szerelem története*. Budapest.
- Tengely 2011 = Tengely A.: *A magyar egyházak a forradalmak korában*. Eger.
- Zoványi 1977³ = Zoványi J.: Haypál Benő. In: *Uő: Magyarországi Protestáns Egyháztörténeti Lexikon*. Harmadik javított és bővített kiadás. Szerk. Dr. Ladányi S. Budapest, 244.

Rövidítésjegyzék

é. n. = év nélkül

évf. = évfolyam

h. n. = hely nélkül

sz. n. = szerző nélkül

uo. = ugyanott